

3. Teorie bytu materialnego
4. Determinizm, indeterminizm, przyczynowość, prawa przyrody
5. Modele kosmologiczne

III. BIOFILOZOFIA

1. Charakterystyka nauk biologicznych
2. Pogranicze życia
3. Geneza życia
4. Istota życia
5. Ewolucja życia

IV. EKOFILOZOFIA

1. Charakterystyka nauk ekologicznych i środowiskowych
2. Filozoficzne zagadnienia w ekofilozofii
3. Antropologiczne zagadnienia w ekofilozofii
4. Aksjologiczne zagadnienia w ekofilozofii
5. Edukacyjne zagadnienia w ekofilozofii

Słowa kluczowe: biofilozofia – ekofilozofia.

Key words: biophilosophy – ecophilosophy.

ZBIGNIEW WRÓBLEWSKI

PRAKTYCZNE HORYZONTY FILOZOFII PRZYRODY

Tytułowe pytania panelu dotyczą adresatów („komu?”) specjalistycznej wiedzy filozoficznej, jaką jest filozofia przyrody, oraz funkcji („po co?”), jakie ta wiedza może pełnić. Odpowiedź na te pytania jest przeze mnie zawężona do propozycji praktycznej filozofii przyrody (dalej: PFP), która jest uaktualnioną wersją dociekań filozofii przyrody. Uaktualnienie dokonuje się w co najmniej trzech punktach.

Dr ZBIGNIEW WRÓBLEWSKI – Katedra Filozofii Przyrody Ożywionej na Wydziale Filozofii KUL; adres do korespondencji: Al. Racławickie 14, 20-950 Lublin, e-mail: zbyl@kul.lublin.pl

Ujęcie transcendentalne. Przyroda jest badana nie jako przedmiot sam w sobie, ahistoryczny, bez uwzględnienia interwencji człowieka, ale jako „przyroda dla nas”, przedmiot historyczny, społecznie konstytuowany. Pojawiają się więc pytania, co dla człowieka znaczą rośliny, drzewa, zwierzęta, krajobrazy¹. Odmienne, niż w klasycznie zorientowanej filozofii przyrody (nurt arystotelesowski) oraz filozofii nauk przyrodniczych temat przyrody i nauk przyrodniczych stawiany jest w kontekście kryzysu środowiska naturalnego. Na czoło dociekań wysuwają się zagadnienia etycznych, praktycznych, estetycznych postaw człowieka związanych z historycznie zmiennymi pojęciami przyrody. Ten punkt widzenia może być traktowany jako dopełniający klasyczne ujęcia przyrody, chociażby z tych powodów, że historycznie zmienne schematy ujmowania przyrody samej w sobie i tak związane są z przyjęciem odpowiedniego stosunku człowieka do przyrody (por. często podawany przykład nowożytnego przyrodoznawstwa i filozofii przyrody). Ponadto przyroda jako środowisko życia człowieka jest aktualnie doświadczana jako miejsce kryzysu, który w nowym świetle stawia problem przyrody.

Perspektywa pragmatyczna. Poszukiwana jest wiedza o przyrodzie ze względu na działanie („to, co powinno być”), co należy czynić z przyrodą ze względu na wiedzę, jaką posiadamy o przyrodzie i człowieku². Badania filozoficzne koncentrują się zatem nie na opisach i eksplikacjach ontologicznych różnych klas bytów i procesów z obrębu świata materialnego, ale uwzględniając teoretyczną wiedzę o przyrodzie, poszukiwane są praktyczne rozwiązania dla działań człowieka w świecie przyrody, np. jak można humanizować zniszczone krajobrazy, projektować otoczenia (środowiska) przyjazne dla człowieka i przyrody (ogrody, parki, miasta). Moment teoretyczny dociekań jest tutaj wyraźnie sprzężony z praktycznym, np. uzasadnieniem teoretycznym określonych wskazań normatywnych dla działań człowieka w środowisku przyrodniczym są teleologiczne koncepcje przyrody.

Koncentracja na mezokosmosie, a więc na tej części przyrody, z którą człowiek wchodzi w relacje wymiany fizjologicznej oraz społecznie konstytuuje. Innymi słowy, przedmiotem ujęcia transcedentalnego i pragmatycznego PFP jest środowisko przyrodnicze człowieka, jego nisza ekologiczna. Przyroda ujmowana z tego punktu widzenia jest produktem historycznym i społecznym. Pole dociekań nad przyrodą zawężone jest zatem do przyrody „na Ziemi”, do rzędów wielkości, które porównywalne są z ludzkimi, do przyrody, która jest ważna dla człowieka³. Kryzys

¹ G. Böhme, *Die Natur vor uns. Naturphilosophie in pragmatischer Hinsicht*, Kusterdingen: Die Graue Edition 2002, s. 113-170.

² Tęże, *Antropologia filozoficzna. Ujęcie pragmatyczne*, Warszawa: IFiS PAN 1998; tęże, *Filozofia i estetyka przyrody w dobie kryzysu środowiska naturalnego*, tł. J. Marecki, Warszawa: Oficyna Naukowa 2002; tęże, *Die Natur*; K. M. Meyer-Abich, *Wege zum Frieden mit der Natur. Praktische Naturphilosophie für die Umweltpolitik*, München: DTV 1984.

³ Böhme, *Filozofia i estetyka przyrody*, s. 148

ekologiczny, techniczna reprodukcja przyrody, sztuczna natura, ciało człowieka – to niektóre problemy przyrody „średnich wymiarów”

Pobieżna prezentacja ram programowych PFP sugeruje odpowiedź na pytanie o nowe funkcje filozofii przyrody⁴. Do funkcji wewnętrznych (wewnątrz systemu wiedzy filozoficznej) można zaliczyć:

– Nowe kierunki integracji wiedzy teoretycznej i praktycznej: PFP jest stowarzyszona z antropologią, etyką ekologiczną (bioetyką) i estetyką.

– PFP jest powrotem do filozofii przyrody jako filozofii pierwszej (przedsokratejskiej filozofii przyrody): przyroda społecznie przetworzona jest częścią kultury, człowiek jest częścią przyrody poprzez ciało. Przyroda ujęta z tego punktu widzenia staje się całością, której już nie umieszcza się w kontrastujących opozycjach z kulturą, techniką, cywilizacją.

Funkcje zewnętrzne PFP (na zewnątrz systemu wiedzy filozoficznej, np. wiedzy naukowej, teologicznej, światopoglądu, ideologii) to przede wszystkim funkcje usługowe:

– PFP jako filozofia praktyczna (skoncentrowana na wartościach, powinnościach) może inspirować do podjęcia określonych działań. Widać to chociażby w tym, że w niektórych programach studiów z zakresu ochrony środowiska umieszcza się wykłady z filozofii przyrody.

– Gwałtowny rozwój naukowego i technicznego komponentu cywilizacji domaga się równoległego rozwoju wiedzy aksjologicznie zaangażowanej, która może pełnić funkcje oceniająco-normatywne. Praktyczną realizacją tego postulatu jest udział filozofów przyrody w komisjach eksperckich (etycznych, bioetycznych).

– Interioryzacja wiedzy przyrodniczej i filozoficznej do ogólnych schematów pojęciowych, takich jak światopogląd, obraz świata, z uwzględnieniem centralnego, pragmatycznego punktu widzenia – „czym powinna być przyroda dla nas?” Edukacyjny walor PFP widoczny jest chociażby w edukacji ekologicznej, zdrowotnej.

Komu jest potrzebna taka wiedza? Najogólniej rzecz ujmując, tak ujęta PFP jest przydatna tym wszystkim, którzy biorą udział w debacie na temat rozwoju systemu naukowo-technicznego w kontekście otoczenia przyrodniczo-kulturowego. W tym zakresie funkcji PFP nie różni się od filozofii (jako pewnego typu poznania i wiedzy), która podejmowała aktualne problemy człowieka.

Słowa kluczowe: praktyczna filozofia przyrody, ekofilozofia.

Key words: practical philosophy of nature, ecophilosophy.

⁴ Na marginesie warto wspomnieć, że filozofia rozwija się także poprzez stawianie nowych problemów. Tę banalną uwagę warto przytoczyć w kontekście dyskusji nad statusem metodologicznym i epistemologicznym filozofii przyrody. Nowe problemy, np. te, na które wskazuje PFP, w innym świetle stawiają kwestie pozornego rozparcelowania problematyki FP przez nauki przyrodnicze i metafizykę. Pojawiają się nowe problemy filozoficzne, rozwijają się nowe „pogranicza” FP (np. etyka ekologiczna, estetyka ekologiczna), co może zapewnić żywotność i nie jałowość FP.